

*Белінська І. Д.,**кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
та інформаційно-комунікаційних технологій
Тернопільського національного економічного університету**Котовська Т. І.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій
Тернопільського національного економічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРНОГО ПЕЙЗАЖУ ЯК ВАЖЛИВОГО СКЛАДНИКА КОНЦЕПТУ ПРИРОДИ У ВІРШАХ В. БЛЕЙКА ТА Ф. ТЮТЧЕВА (НА ПРИКЛАДІ АНАЛІЗУ ВІРШІВ «TO SPRING» І «ВЕСНА»)

Анотація. У статті проаналізовано типологічну подібність образної структури у поезіях В. Блейка та Ф. Тютчева, визначену спільністю романтичного світогляду та опорою на пантеїстичний концепт природи, яка виступає у обох авторів як першоначалобуття, а також концепція людини і світу, яку обидва майстри художньо реалізували в контексті духовного пошуку європейської культури (найперше в контексті пре- і постромантизму) та, зокрема, еволюції поглядів на природу. Поданий огляд основних наукових досліджень з заявленої теми. Окреслені основні типологічні відмінності та подібності з відповідним трактуванням, що базується на детальному вивченні характеру митецьких вирішень обох майстрів. Наголошено на зміні інтерпретації ролі пейзажу в епоху романтизму, який набуває самоцінного характеру й постає певним центром, носієм об'єктивних цінностей, з якими коригуються думки, почуття та вчинки людей. Крізь дослідження проведені основні компаративні аспекти, виражені персоналіями та конкретними текстами. Відстежені основні засоби репрезентації глибинного, міфологічного плану образу весни у Блейка та Тютчева. Відображена цікавість до народних джерел літератури та фольклорний досвід у поетичній традиції Ф. Тютчева. Тютчев же більш близький і до фольклорної російської традиції, і до живої природи, хоча, як ми знаємо, не залишається байдужим до алегоричних фігур. Суто «пантеїстичний» момент у Блейка позбавлений «земних соків»; Тютчев, захоплений завданням одухотворити природу, не «вносить» у пейзаж узятої з традиційного арсеналу міфологеми, а намагається шукати приховані «силові лінії» у самій природі. Відзначено, що традиційні образи народної творчості є наявними і у поетичному матеріалі Вільяма Блейка. Виразна спиритуалізованість зображення свідчить про заглиблення автора в сакральні тексти давнини, канонічні й гностичні, й визначає більш характерну для стилістики Блейка орієнтацію на мовно-образні стереотипи біблійного характеру і традиції християнського образотворчого мистецтва (їх вплив очевидний і в живопису Блейка).

Ключові слова: концепт, пейзаж, пантеїзм, культура, фольклор, образ, поезія, лірика, тема.

Постановка проблеми. Втілення новітніх концептуальних досліджень виражається у конкретизації теоретичних концептів для вивчення, у форматуванні особистісного естетико-літературного, філософсько-світоглядного, поетологічного діалогу авторів, які перебували в різних суспільно-історичних та ціннісних координатах епохи, певної історичності, реалізації власного погляду на сутність та призначення літератури, а також символічно-образний та контекст її рецептивно-інтерпретаційного існування. Сьогодні в українській літературознавчій науці актуальним виявляється як осмислення замовчуваної, забутої і маловідомої національної літературної спадщини, так і реінтерпретація класики, освоєння нових теорій та методологій, проведення будь-яких порівняльних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. У вітчизняному літературознавстві постає Вільяма Блейка представлена лише фрагментарно: за винятком поодиноких розвідок (Д. Наливайка, Д. Дроздовського) немає синтетичних літературознавчих праць, у яких ґрунтовно висвітлювались би основні аспекти творчості поета. Дослідження творчості Тютчева, безумовно, налічують не один десяток наукових розвідок, проте вони відбувались переважно у радянський час, тому можна стверджувати про їх тенденційність та орієнтацію на російську літературознавчу думку.

До того ж в останні десятиліття можна спостерігати свого роду незаслужене «затишшя» у «тютчевіані» (за винятком декількох українських вчених – М. Гіршман, А. Домашенко, І. Козлик).

Отже, компаративні аспекти, виражені персоналіями, конкретними текстами, проведені крізь дослідження заявленої теми статті.

Мета статті. Новітні напрями дослідження літературно-художнього простору екстраполюють класичні тексти в матерію новочасних методик, тож вибір двох геніїв-поетів В. Блейка та Ф. Тютчева – дітей буремної романтичної епохи, як об'єктів для нашої короткої компаративної розвідки, є зрозумілим. Адже один постав на початку вказаного періоду, а інший – завершу-

вав його. Вклад обох у світову скарбницю культури є безсумнівним. Отже, порівняльне дослідження особливостей літературного пейзажу як важливого компонента концепту природи з урахуванням національної своєрідності поетологічних систем англійської та російської літератури на матеріалі віршів В. Блейка та Ф. Тютчева "To Spring" і «Весна» є спробою розглянути типологічні спорідненості та відмінності у руслі сучасних шкіл та підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поети-романтики В. Блейк і Ф. Тютчев – представники бурхливого романтичного періоду, який зняв чимало ідеологічних та естетичних табу, в тому числі й у сфері художнього трактування природи. Якщо в попередні епохи бароково-рокайльний чи класицистичний пейзаж був чимось подібним до театральної декорації, покликаної акцентувати додаткові нюанси людського життя, то в романтизмі природа набуває самоцінного характеру й сама постає певним центром, носієм об'єктивних цінностей, з якими коригуються думки, почуття та вчинки людей. Відповідно виникає інтерес до концепцій пантеїстичного характеру, які, на відміну від звичної християнської теологічної моделі (і внутрішньо залежної від неї дійсної моделі XVIII ст.) мислять Божество не трансцендентним, позаприродним, а намагаються відчутти подих духу в житті реального ландшафту. Концепт природи у Блейка і Тютчева має виразні риси типологічної подібності саме завдяки пантеїстичному характеру митецьких вирішень обох майстрів.

Однак ця очевидна подібність досі майже не приваблювала дослідників. Тобто про пантеїзм Блейка написано чимало [1; 2; 3], так само як і про пантеїзм Тютчева [4], про його філософські погляди [5; 6; 7], про типологію пейзажу [8], але конкретного порівняння пейзажу в художніх світах цих двох творчих індивідуальностей не проводилося. Власне, серед численних розвідок, присвячених творчості цих двох поетів, вирізняється лише нещодавнє дослідження О.А. Донских [9], але й воно не зосереджується конкретно на пейзажному образі.

Однак цей аспект дослідження дозволяє вирішити чимало конкретних проблем, які виходять за межі власне літературного пейзажу. Адже пантеїстичне світосприйняття несумісне з християнською вірою, отже, «сретичні», як для християнина, позиції Блейка, так само як і релігійно-ідеологічний складник світогляду Тютчева, що начебто намагався офіційно триматися православ'я, можна оцінити набагато точніше із залученням категорії пантеїстичного концепту.

У рамках невеликої статті це зробити можна, проте лише на відповідно «малому» й конкретному матеріалі. Тому ми обрали за об'єкт аналізу два вірші Блейка і Тютчева, які виразно об'єднують вже «дзеркальність» поетичної теми: "To Spring" і «Еще земли печален вид...» – весняне пробудження природи. Власне, у Тютчева є багато віршів на «весняну» тему – «Весенние воды», «Весеннее успокоение», «Весна» («Как ни гнетет рука судьбы...»), «Зима недаром злится...» та ін. Ми обираємо для порівняння з віршем Блейка текст Тютчева «Еще земли печален вид...» винятково через більш виразний паралелізм його художніх вирішень до тексту Блейка.

Тема весняного оновлення природи – одна з «вічних тем» мистецтва, закарбована ще у національному фольклорному досвіді. Весна – образ архетипного плану, який корениться в народній підсвідомості й породжує неповторні національні літературні модифікації: достатньо пригадати, що у всіх наро-

дів світу існували колись божества Весни, на зразок слов'янської Весни-весняночки. Отож, найперше цікаво спостерегти, чи ж репрезентовано у Блейка та Тютчева цікавість до цього глибинного, міфологічного плану образу весни.

Відомо, що цікавість до народних джерел літератури передусім властива романтизму німецькому, а російський романтизм багато що наслідував з німецького досвіду, отже, слов'янофілство Тютчева корениться саме тут. Увага Тютчева до фольклорного досвіду у цій сфері безперечна: досить пригадати хоча б відоме «Зима недаром злится...» з персоніфікованими, відверто запозиченими з усної народної творчості постатями старої зими й юної весни. Блейк же, до мозку кісток городянин, від фольклору був досить далекий: ті англійські романтики, які певною мірою на фольклор спиралися (Лем, Водсворт, Кольридж), були від нього молодші, й їхні шляхи пересікалися епізодично. Та вірш Блейка "To Spring" (цикл «Пісні невинності», 1789) містить традиційні образи народної творчості.

TO SPRING

O thou with dewy locks, who lookest down
Thro' the clear windows of the morning, turn
Thine angel eyes upon our western isle,
Which in full choir hails thy approach, O Spring!

The hills tell each other, and the list'ning
Valleys hear; all our longing eyes are turned
Up to thy bright pavilions: issue forth,
And let thy holy feet visit our clime.

Come o'er the eastern hills, and let our winds
Kiss thy perfumed garments; let us taste
Thy morn and evening breath; scatter thy pearls
Upon our love-sick land that mourns for thee.

O deck her forth with thy fair fingers; pour
Thy soft kisses on her bosom; and put
Thy golden crown upon her languish'd head,
Whose modest tresses were bound up for thee [10, 78].

О светлый Гений с влажными кудрями,
Глядящий из промытых окон утра!
Ты взором ангельских очей окинь
Наш остров западный: он ждет Весны!

Перекликаются холмы и доли;
Глаза на твой блистающий шатер
Устремлены: в наш край стопой святой
Шагни через восточную грядку!

Нам утренним дыханьем и вечерним
Упиться дай! Пускай целуют ветры
Твою благоуханную одежду.
Земля полна истомы. Жемчугами

Украсть и поцелуями осыпъ
Ей грудь, перстами чудными надень
Златой венец на голову, чьи косы
Стыдливо для тебя расплетены.

(Переклад російською В.А. Потанової) [10, с. 79]

Пісні ці «зображують світлий світ дитинства начебто кризь призму свідомості немовляти, яка ще не пройшла спокуси життєвим досвідом. Це своєрідна ретроспективна утопія безгрішного й щасливого дитинства людства...», – писав В. Жирмунський [5, с. 21]. Автор уживає чисті й яскраві фарби для створення образу «юного світу», в якому впадають в око неповторні у своїй конкретності деталі.

O thou with dewy locks who lookest down
Thro' the clear windows of the morning...

Сповнена жагучого, язичницького еротизму картина осипання цілунками Землі, що палко прагне цих дотиків генія Весни, який очікується на «західному острові» з нетерпінням:

O deck her forth with thy fair fingers; pour
Thy soft kisses on her bosom; and put
Thy golden crown upon her languish'd head,
Whose modest tresses were bound up for thee.

Водночас Геній весни начебто зітканий з напівматеріального ефіру, плоть його розріджена:

Come o'er the eastern hills, and let our winds
Kiss thy perfumed garments...

І ця виразна спиритуалізованість зображення свідчить вже й про заглиблення автора в сакральні тексти давнини, канонічні й гностичні, й визначає більш характерну для стилістики Блейка орієнтацію на мовно-образні стереотипи біблійного характеру і традиції християнського образотворчого мистецтва (їх вплив очевидний і в живопису Блейка).

Тютчев же більш близький і до фольклорної російської традиції, і до живої природи, хоча, як ми знаємо, не залишається байдужим до алегоричних фігур. Якщо у Блейка суто «пантеїстичний» момент усе ж таки позбавлений «земних соків», то Тютчев, не менш, ніж Блейк, захоплений завданням одухотворити природу, усе ж таки не «вносить» у пейзаж узятю з традиційного арсеналу міфологеми, а намагається шукати приховані «силові лінії» у самій природі. Вірною видається формула В. Брюсова: «Справжнє буття має лише природа в її цілому. Людина – лише «мрія природи». Її життя, її діяльність – лише «подвиг марний». Ось філософія Тютчева, його приховане світоспоглядання. Цим широким пантеїзмом пояснюється чи не вся його поезія» [4, с. 195].

Еще земли печален вид,
А воздух уж весною дышит,
И мертвый в поле стебель колыхает,
И елей ветви шевелит.
Еще природа не проснулась,
Но сквозь редящего сна
Весну послышала она,
И ей невольно улыбнулась...
Душа, душа, спала и ты...
Но что же вдруг тебя волнует,
Твой сон ласкает и целует
И золотит твои мечты?..
Блестят и тают глыбы снега,
Блестит лазурь, играет кровь...
Или весенняя то нега?..
Или то женская любовь? [11, с. 83]

Подібність образного ладу вірша Тютчева до образності вірша Блейка очевидна. Так само як у Блейка, теплий цілунок повітря пробуджує змертвілу землю, так само вдається поет до чистих і свіжих фарб («золотит твої мрії», «Блестят и тают

глыбы снега, Блестит лазурь»). Але, по-перше, тут відсутня декоративна, ренесансно-барокова пишнота, властива образності Блейка; натомість Тютчев більш рішуче «олюднює» пейзаж через прийом образного паралелізму, вводячи сюди vox humana, який співає про любовне томління людини, ще й тонко акцентує пейзажні реалії:

И мертвый в поле стебель колыхает,
И елей ветви шевелит.

Висновки. Отже, за усієї різниці авторських ідіостилів, вірші Блейка і Тютчева, присвячені весняному оновленню природи, є суттєво подібними. І визначається ця подібність імпліцитно присутнім у обох поетів пантеїстичним концептом природи, яка постає вічно живим і творчим началом буття. Обидва автори водночас насичують еротичністю (як це спостерігається і в фольклорі) весінне оновлення природи і одухотворяють цей момент, відмовляючись від традиції зводити роль пейзажу до гла, до декорації.

Подальші дослідження у цій сфері значно б доповнили й узагальнили ці спостереження.

Література:

1. Токарева Г.А. Миф в художественной системе У. Блейка : автореф. дис. ... д-ра филол. наук ; Воронеж. гос. ун-т. Воронеж, 2005. 37 с.
2. Damon S. Foster. A Blake Dictionary: The Ideas and Symbols of William Blake. N.H. : University Press of New England, 1988. 573 p.
3. Johnson M. L. William Blake. The English Romantic Poets: A Review of Research and Criticism. 4th ed. Ed. Frank Jordan. New York : Modern Language Association, 1985. P. 113–252.
4. Брюсов В.Я. Ф.И. Тютчев. Смысл его творчества. Собр. соч.: в 7 т. Москва : Худож. лит., 1975. Т. 6. С. 193–208.
5. Касаткина В.Н. Вера и неверие Ф.И. Тютчева. Религиозные и мифологические тенденции в русской литературе XIX века. Москва : Б.м., 1997. С. 76–88.
6. Курганов Е. Тютчев – мыслитель. *Звезда*. 1999. № 6. С. 188–201.
7. Погорельцев В.Ф. Проблема религиозности Ф.И. Тютчева. *Вопросы философии*. 2003. № 6. С. 136–141.
8. Абузова Н.Ю. Типология пейзажа в лирике Ф.И. Тютчева : автореф. дис. ... канд. филол. наук ; Барнаул. гос. пед. ун-т. Самара, 2000. 20 с.
9. Донских О.А. В поисках полноты освобождения (Блейк и Тютчев). *История и теория культуры в вузовском образовании*. Новосибирск, 2003. С. 98–103.
10. Блейк У. Избранные стихи: Сб. /Сост. А.М. Зверев. На англ. и русск. яз. Москва : Прогресс. 1982. 558 с.
11. Тютчев Ф. И. Лирика. В 2 т. Т. I. Москва : Наука, 1966. 447 с.
12. Жирмунский В. Вильям Блейк. Блейк В. Избранное. В пер. С. Маршака. Москва : Худож. л-ра, 1965. С. 5–34.

Bielska I., Kotovska T. Peculiarities of literature landscape as an important part of the nature concept of William Blake's and Fedir Tiutchev's Lyrics (on the example of the analysis of the poems "To spring" and "Spring")

Summary. The typology of imagine structure in W. Blake's and F. Tjutchev's poetry which is determined by common Romantic point of view and using a pantheistic concept of Nature as a beginning of life is analyzed in the article. The conception of the Man and the Universe, which was realized by both poets in the context of spiritual search of European culture has been investigated. Main similarities and differences in the poets decisions of their life reaction has been revealed, which based on the detailed investigation of the poets' art implementation. The review of the related scientific issues has

been presented. There have been also mentioned the change of landscape role in the poetic activity during the Romanism period, where it got its own inherently valued character and became the particular centre and a repository of objective values, which effected human's thoughts, feeling and behaviors. The article also deals with the dominated comparative aspects, defined by personalities and real texts. The main means of the deep mythological spring image representation of both in Blake's and Tjutchev's poetry have been traced. Tjutchev's concernment in folk art sources and its reflection in his lyric heritage is mentioned. It has also been shown that the Russian poet is closely connected with both national folk art and live nature, but he remains unindifferent to allegoric figures. "All-pantheistic" aspect of William Blake poetry is deprived

from "real sources"; Fedir Tjutchev being captivated by the task to inspire the nature, doesn't try to bring into nature images the mythologema taken from the traditional arsenal, but he tries to look for hidden "strength lines" in the nature itself. It has been pointed out that traditional images of folk art are present in Blake's poetry too. The precise spirituality of descriptions witnesses about author's deeping into sacral ancient texts, canonic and Gnostic and it defines more specific for Blake's style orientation to linguistically image-structure stereotypes of the Bible character and traditions of the Christian visual art which influence is also seen in Blake's paintings.

Key words: concept, landscape, culture, ethnic culture, pantheism, image, poetry, lyrics, theme.